

PISA SINAVI OKUMA OKURYAZARLIĞI ÖĞRETMEN KILAVUZU ÖNERİSİ

Doç. Dr. Murat Aşıcı
Marmara Üniversitesi
masici@marmara.edu.tr

Doç. Dr. Z. Nurdan Baysal
Marmara Üniversitesi
znbaysal@marmara.edu.tr

Okut. Dr. Senem Seda Şahenk Erkan
Marmara Üniversitesi
senemseda78@gmail.com

Özet

PISA sınavına katılan ülkeler başarılarını arttırmak için raporlar ve öğretmen kılavuzları gibi farklı çalışmalar yapmaktadır. Türkiye’de de başarıyı arttırmak için raporlar yanında özellikle PISA sınavına yönelik Öğretmen Kılavuzlarına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma böyle bir eksiklikten hareketle yapılmıştır. Çalışmanın amacı, ilgili ülkelerin rapor ve kılavuz kitaplarından yararlanarak, ülkemiz şartlarına uygun Okuma (Becerileri) Okuryazarlığı Öğretmen Kılavuz Kitabı önerisi getirmektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bütüncül çoklu durum çalışması perspektifi ile veriler toplanmış, doküman incelemesi yapılmış ve içerik analiz tekniği ile veriler çözümlenmiştir. Araştırmada Kanada ve İrlanda’nın Okuma Okuryazarlığı Öğretmen Kılavuz kitaplarının kendi kültür ortamları içinde nasıl oluşturulduğuna bakılmış ve Avustralya ile genel olarak Avrupa ve Türkiye raporları incelenmiştir. İnceleme ve karşılaştırmalar sonucunda, Türkiye şartlarına uygun Okuma Okuryazarlığı Kılavuz Kitabı taslağı oluşturulmuştur.

Anahtar Sözcükler: PISA sınavı, Öğretmen Okuma Okuryazarlığı Kılavuzu, Türkiye.

A PROPOSAL FOR THE PREPARATION OF PISA EXAM READING LITERACY TEACHER GUIDE

Abstract

The countries participated in PISA exams use different approaches to improve their success, such as preparing reports and teacher guides. In Turkey, in order to increase success with PISA exam reports Teacher Guides, especially prepared for PISA exams, are very useful. The current study is conducted based on this need. The purpose of the study was to propose a culturally-appropriate a Reading (Skills) Literacy Teacher Hand Book through using related countries’ reports and teacher guides. The qualitative research method is used for data analysis. The data was collected using the perspective of Comparative Case Analysis and tested through the document and content analyses. In this research, within their own cultural context, how Canada and Ireland Reading Literacy Teacher Hand books were developed and examined, the reports of Australia in general Europe and in Turkey were investigated. Based on those examinations and comparisons a draft of Reading Literacy Hand Book suitable for the conditions of Turkey will be developed.

Key Words: PISA exam, Teacher's Guide for Reading Literacy, Turkey.

GİRİŞ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin katıldığı PISA sınavı, bilindiği gibi ülkelerin eğitim durumlarını okuryazarlık kavramı üzerinden ölçmekte ve sıralamaktadır. Bu sınav aracılığıyla, ülkeler eğitimdeki güçlü ve güçsüz yönlerini belirlemekte, öğrencilere sunduğu eğitim hizmetlerini gözden geçirmekte, gerekli durumlarda değişiklikler yapmakta veya eğitim reformu ile sistemi yeniden organize etmektedir.

Sınavın temel hedefi, öğrencilerin okulda öğrendikleri bilgi, beceri ve tutumları gerçek yaşam koşullarına ne ölçüde aktarabildiklerini belirlemektir. Böyle bir belirleme, sınava katılan öğrencilerin gelecekte başarıyı yakalayıp yakalayamayacaklarını göstermesi bakımından önemli görülmektedir (http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/PISA%202012%20framework%20e-book_final.pdf).

Her üç sene bir yapılan PISA sınavları, okullardaki eğitimin “okuryazarlık” kavramını temel alan bir anlayışla yapılması ve derslerin günlük hayatla ilişkilendirilmesi gerektiğini özellikle vurgulamaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin okuma, fen ve matematik okuryazarı olmalarını ve öğretmenlerin de öğrencilerini bu temel kavram etrafında eğitmelerini tavsiye etmektedir. Sınav, okuma okuryazarlığı (2009’dan sonra yazılı ve elektronik olmak üzere iki bölüm), matematik okuryazarlığı fen okuryazarlığı ve en son olarak PISA 2012’de problem çözme soruları dahil olmak üzere altı bölümden oluşmuştur.

Ülkemiz 2003 yılından bu yana PISA sınavlarına girmekte ve 2009 dahil olmak üzere bu sınava katılan ülkeler arasında alt sıralarda yer almaktadır. Bu durumun değişmesi için eğitimin çeşitli alanlarında düzenlemeler yapılmış ve yapılmaktadır. Bunlardan biri ülkemizde 2004-2005 öğretim yılında köklü bir anlayış değişikliği ile birlikte programın değiştirilmesidir. Yeni öğretim programında, PISA raporlarında tanımlanan okuryazarlık kavramına uygun pek çok değişiklik yapılmış, öğrenci merkezli öğrenme, öğrenmeyi öğrenme ve hayat boyu öğrenme gibi son zamanlarda öne çıkan yaklaşımların da etkisinde, yapılandırmacı yaklaşım temelinde bir program oluşturulmuştur. Yani, PISA’da tanımlanan okuryazarlık kavramı, yapılandırmacı öğrenme anlayışının da bir parçası olduğu için bahsedilen okuryazarlık yaklaşımı bir ölçüde yeni programa yansımıştır.

Yeni program, pek çok yönüyle PISA sınavına uygun bir ders işleniş ve öğrenci gelişimini hedeflemektedir. Ancak, Karacaoğlu ve Acar (2010)’a göre, ilköğretim programları dâhilinde en son uygulamaya koyulan “yapılandırmacılık” (2005) programı beş yıldır yürütülmesine rağmen, etkinlikleri hazırlamakta, strateji, yöntem ve teknik kullanıp değerlendirmekte, araç-gereç kullanmakta, zaman yönetiminde, ölçme ve değerlendirmede ve disiplin gibi birçok alanda problemler yaşanmaktadır. Yaşanacak problemleri aşgariye indirmek ve eski programa göre yeni bir ders işleme anlayışı gerektiren programın daha iyi anlaşılması için Öğretim Programının yanısıra Program Kılavuzu yayımlanmıştır. Ayrıca, her yayınevi işleniş öğretmenlerin daha iyi anlayabilmesi için Öğrenci Ders ve Çalışma Kitaplarıyla birlikte Öğretmen Kılavuzları da hazırlayarak, her metin için örnek ders işlenişleri vermiştir.

Tıpkı yeni program gibi PISA sınavlarının yapısı, soru mantığı ölçtüğü beceriler, hizmetteki öğretmenler için pek çok bakımdan yabancıdır. Özellikle, bu sınavın öğrencilerden bir metni okuyup anlamaktan daha ileri düzeyde beceriler istemesi, okullarda kısmen bu sınavlara uygun bir ders işlenişini gerektirmektedir. Günümüzdeki uygulamada, öğretmenler PISA sınavlarının soru mantığına aşina olmadığı gibi, günlük hayatla bağlantı kuran ve aynı soruda farklı metinleri okuyarak anlam çıkarmayı, yorumlamayı ve bunu değerlendirmeyi gerektiren sınav sorularını öğrencilerin daha önceden hazırlık yapmadan sağlıklı bir şekilde cevaplanması beklenemez. Bu durum dikkate alınarak, aşağıdaki sebeplerden dolayı öğretmenler için bir kılavuz kitap hazırlanmasına ihtiyaç vardır:

1) Her ne kadar yapılandırmacı yaklaşım PISA’da tanımlanan okuryazarlık anlayışını desteklese de bu sınavda sorulan soruların hazırlanış mantığı, kurgusu ve ölçmek istediği özellikler ve soru düzeyleri ülkemizin ilk ve orta öğretim kurumlarında verilen eğitimden pek çok yönüyle farklıdır.

2) PISA sınavının skorları takip edilmediği ve tartışılmadığı için öğretmenlerin büyük bir kısmı Türkiye’nin böyle bir sınava girdiğinden ve aldığı sonuçlardan haberdar bile değildir. Öğretmenlerin böyle bir sınav hakkında bilgi sahibi olması, soruların nasıl bir mantıkla hazırlandığını görmesi, PISA’daki “okuryazarlık” anlayışının sınıftaki eğitim ve öğretime aktarılmasını kolaylaştıracaktır.

3) Bu sınava giren ülkelerin birçoğu raporlar yanında, 2000 yılından itibaren eğitimlerinde önemli değişiklikler yaşamaktadır (Örneğin, OECD 2010 yılı raporuna göre, Belçika (Fransız topluluğu), 2000 yılında yapılan ilk PISA sınavı sonuçlarından hareketle, eğitimde alarm durumuna geçmiş, müfredatını yenilemiş, öğretmen eğitimi yanında, yeni destek araçları ve öğretim materyalleri geliştirmiştir. Almanya da aynı yılın sonuçlarına bağlı olarak, dezavantajlı öğrencileri destekleyen büyük yatırımlar yapmıştır).

4) Diğer taraftan her dönem için farklı içerikte hazırlanan PISA Sınavı Öğretmen Kılavuz Kitaplarında, hazırlayan ülkenin eğitim durumu dünya ölçeğinde karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmada, diğer ülkelerin eğitim durumunun dikkatle izlendiği ve ülkenin dünya ülkeleri içindeki sıralamasını daha yukarılara taşımak için gerekli düzenleme ve değişiklikleri yaptığını gösteren bölümler yer almıştır.

Öğretmenlere rehberlik edecek yukarıdaki maddeleri dikkate alan benzer çalışmaların yapılması, ülkemizin PISA sınavındaki başarısını arttıracak ve PISA'daki sıralamasını değiştirecektir.

Bu çalışmada, problem durumundan hareketle, Okuma Okuryazarlığı PISA Öğretmen Kılavuzları (İrlanda ve Kanada) incelenmiş ve Türkiye için nasıl bir kılavuz oluşturulabileceği sorusuna cevaplar aranmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın problem cümlesi şu şekilde ifade edilebilir: “Türkiye'nin eğitim koşullarına uygun PISA Okuma Okuryazarlığı Öğretmen Kılavuzu nasıl geliştirilebilir?”

Araştırmanın alt problemleri ise şunlardır:

- 1) Böyle bir kılavuzda başlıklar ve alt başlıklar neler olmalıdır?
- 2) Böyle bir kılavuzda içerikte neler olmalıdır?

Sadece, sınava katılacak okulların öğretmenlerine değil, bütün öğretmenlere elektronik yolla ulaştırılacak böyle bir kılavuzun öğretmenlerin “okuryazarlık” gibi temel bir eğitim kavramını fark etmesini sağlayacağı ve ders işleyişlerini yavaş yavaş bu sınavlardaki sorulara göre değiştireceği düşünülmüştür. Çalışma internet aracılığıyla ulaşılan İrlanda ve Kanada'nın öğretmen kılavuzları, Avusturalya, Avrupa Komisyonuna üye ülkelerin ve Türkiye'nin rapor ve bilgilendirme kitapları ile sınırlıdır. Bu dokümanlar incelenerek elde edilen bilgiler ülkemizin şartları ile ilişkilendirilmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma ilgili ülkelerin öğretmen kılavuzu, rapor ve bilgilendirme kitaplarından yararlanarak, ülkemiz şartlarına uygun okuma (becerileri) okuryazarlığı öğretmen kılavuz kitabının özelliklerini ortaya koymak için yapılmıştır. Araştırma, tarama modelinde betimsel olarak düzenlenmiştir. Karasar (2008)'e göre tarama modelleri, geçmişte ve hala var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve var olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Araştırma nitel araştırma perspektifinden bütüncül çoklu durum çalışmasıdır. Bütüncül çoklu durum deseninde her birim durum kendi içinde bütüncül olarak ele alınır ve daha sonra birbirleri ile karşılaştırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Farklı ülkelerin kılavuz, rapor ve bilgilendirme kitapları kendi içinde bütüncül olarak ele alınmış karşılıklı uyum ve örtüşmelerin olup olmadığına bakılmıştır. Bütüncül çoklu durum çalışması farklı ülkelerin PISA ile ilgili dokümanlarının incelenmesi ve kendi ülkemiz için bir öneri sunulması amacıyla uygundur.

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde “doküman incelemesi” yöntemi tek başına kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmada doküman olarak Kanada (2000) ve İrlanda (2000 ve 2009) olmak üzere üç kılavuz kitap, Türkiye (2009 ve 2012), PISA (2012), Avustralya (Yazılı-Dijital) ve Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan farklı rapor ve bilgilendirme kitapları analiz birimleri olarak kullanılmış dolayısıyla toplam dokuz doküman incelemeye tabii tutulmuştur. Bu dokümanların kısa açıklamaları aşağıdadır:

1) PISA Okuma Okuryazarlığı Öğretmen Kılavuzu, Kanada Örneği (PISA 2000)

Bu kılavuzda, sınavın tanımı, içeriği, Kanada için önemi açıklanmıştır. Ardından “okuma okuryazarlığı” kavramı tanımlanmış, metin türleri, metin özellikleri ve sorulan sorulara nasıl cevap verilebileceği; sınavın okuma düzeyleri ve soru örneklerine yer verilmiştir (http://www.gov.pe.ca/photos/original/ed_PISA_read.pdf, 2013).

2) PISA Okuma Okuryazarlığı Öğretmen Kılavuzu, İrlanda Örneği (PISA 2000)

Bu kılavuzda, sınav tanıtılmış, okuma okuryazarlığı genel çerçevesi verilmiş, performansların belirlenmiş biçimleri, performans düzeyleri üzerinde durulmuştur (http://www.namsmat.is/vefur/rannsoknir/PISA_skyrslur_tatttokurikjaPISA/PISA_2000_irland_teachers_guide-reading_literacy.pdf, 2013).

3) PISA Okuma Okuryazarlığı Öğretmen Kılavuzu, İrlanda Örneği (PISA 2009)

Bu kılavuzda, İrlanda'yı farklı kılan cinsiyet ve sosyo-kültürel bağlamlar ayrı ayrı açıklanmıştır. Ülkenin programı ile ilişkilendirilerek sınav irdelenmiştir. Ülke bazında katılımcı okullar ve öğrenci özellikleri açıklanmış ve yazılı-elektronik metinleri okuma ile ilgili soru örneklerine yer verilmiştir. Bu kılavuzda elektronik okuma okuryazarlığı üzerinde özellikle ve ayrıntılı bir şekilde durulmuştur (http://www.reading.org/Libraries/reports-and-standards/Reading_Literacy_in_PISA_2009_A_Guide_for_Teachers.pdf, 2013).

4) Okulda Okuryazarlık Eğitimi (Avustralya-PISA 2006)

Bu bilgilendirme kitabı, eğitim kavramı ile okuryazarlık kavramının ilişkilendirildiği, okuryazarlığın toplum boyutunun sosyal, kültürel ve psikolojik yönleriyle sorgulandığı bir bakış açısı sunmaktadır. Okuryazarlık politikaları, yetişkin ve çocukların okuryazarlığı ve sınıftaki okuryazarlığın nasıl olması gerektiği gibi konular kitabın içeriğini oluşturmaktadır. Ayrıca metinlerin nasıl okunması gerektiği, müfredatla okuryazarlık arasındaki bağlantı ve uzun vadelerde neler yapılabileceği tartışılmıştır (<http://research.acer.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=aer>, 2013).

5) Dijital Okuma Okuryazarlığını Değerlendirme Sonuçları (Avustralya PISA 2009)

Bu raporda, dijital metinleri okumanın çeşitli boyutları üzerinde durulmuş, uluslar arası perspektiften ülkelerin bu alandaki durumu okul, coğrafi konum, cinsiyet gibi değişkenler açısından karşılaştırılmıştır. Özellikle dijital okuryazarlığın ev ortamında ne tür çalışmalarla geliştirilebileceği üzerinde ayrıntılı bilgi verilmiştir. Yine Avustralyalı öğrencilerin dijital okuryazarlıktaki durumları birçok açıdan incelenmiştir (<http://www.acer.edu.au/documents/PISA2009PreparingAustralianStudentsForTheDigitalWorld.pdf>, 2013).

6) Avrupa'da Okuma Öğretimi: Bağlam, Politika ve Uygulamalar (Eurydice, 2011)

Eurydice ağı ülkelerinin 2009-2010 dönemi verilerinin değerlendirildiği ve tartışıldığı bu kitapta, okuma becerisinin bütün aşamalarında ülkelerin durumu karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Ayrıca okuryazarlıkla ilgili alanyazın incelemeleri ışığında araştırma bulgularına değinilmiştir. Okuryazarlığın nasıl öğretilabileceği ilgili kitapta bir bölüm olarak yer almıştır. Yine okuldaki okuryazarlık eğitiminin nasıl olması gerektiği ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Ülkelerin okuma eğitimi ve bu alana ilginin nasıl geliştirilebileceği konusu üzerinde durulmuştur (http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/kitaplar/Avrupada_Okuma_Ogretimi/Avrupada_Okuma_Ogretimi/Avrupada_Okuma_Ogretimi.pdf, 2013).

7) PISA 2012 Taslak Rapor

Bu taslak raporda, sınava ait genel açıklamalar ve bütün okuryazarlık alanlarının düzenlenmesi ve değerlendirmesiyle ilgili bilgiler yer almıştır. Problem çözme ve finansal okuryazarlık kavramları hakkında bilgi verilmiştir. Bu sınav kapsamında yapılan anketlerin sonuç ve değerlendirmeleri de taslakta açıklanmıştır (http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/PISA%202012%20framework%20e-book_final.pdf).

8) Türkiye PISA 2009 Ulusal Ön Raporu

Türkiye'nin 2009'daki genel durumunun ele alındığı bu raporda okuma, matematik ve fen okuryazarlığı sınav sonucu verileri esas alınarak açıklanmıştır. Okuryazarlığın değişik boyutları üzerinde durulmuş, okuma okuryazarlığındaki durum ayrıntılı olarak anlatılmıştır (<http://istifhane.files.wordpress.com/2012/02/meb-pisa-2009-raporu.pdf>, 2013).

9) PISA Türkiye (2012)

PISA uygulamalarının genel çerçevesi ve Türkiye'nin durumu raporda diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Sınav sorularının genel yapısı ve puanlaması açıklanmıştır. Sınavlarda karşılaşılabilecek sorunlar üzerinde durulmuştur (<http://egitek.meb.gov.tr>).

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak iki farklı form kullanılmıştır:

- (i) Kanada (2000) ve İrlanda'nın (2000-2009) okuma okuryazarlığı öğretmen kılavuz kitaplarının incelenmesi, daha önce PISA sınavı ile ilgili inceleme ve araştırmalar yapmış olan üç uzman araştırmacının görüşleri ile hazırlanan "Kanada ve İrlanda Okuma Okuryazarlığı Öğretmen Kılavuzu İnceleme Formu" ile yapılmıştır.
- (ii) Araştırmada kullanılan rapor ve bilgilendirme kitapları da yine aynı uzman araştırmacılar tarafından hazırlanan "Avustralya (2000-2009), Avrupa, PISA 2012 Taslak, Türkiye Bilgilendirme Kitapları ve Raporları İnceleme Formu" ile incelenmiştir.

Verilerin Analizi

Her iki formun oluşturulmasında uzmanlar öncelikle tüm dokümanları ayrıntılı bir şekilde incelemiş, inceleme kriterleri belirlemiş, sonra üç araştırmacı bu kriterleri birleştirerek bir form haline getirmiştir. Formlar üzerinde üç uzman birlikte çalışarak işaretlemelerini yapmış daha sonra farklı çıkan değerlendirmeler dikkate alınarak yeniden kontrol edilmiş, farklılıklar üzerinde tartışma açılmış, böyle bir çalışma sonrasında ortak bir kanaate varılarak işaretlemeler yapılmıştır.

BULGULAR

Bulgular "İrlanda ve Kanada Okuma Okuryazarlığı Kılavuzları İnceleme" ve "Avustralya, Avrupa ve Türkiye Bilgilendirme Kitapları ve Raporları İnceleme" olmak üzere iki ana formda görülmektedir.

Form 1: İrlanda ve Kanada Okuma Okuryazarlığı Kılavuzları Karşılaştırma Formu

	İRLANDA		KANADA
	2000	2009	2000
PISA sınavı genel bilgi	√	√	√
Öğrenci özellikleri	√	√	
Okul özellikleri	√	√	
Program özellikleri		√	√
Okuryazarlık Kavramı	√	√	√
Okuryazarlık düzeyleri		√	√
Ülkelerin okuma alanındaki durumları ve çarpıcı sonuçlar	√	√	
Soru örnekleri	√	√	√

(http://www.namsmat.is/vefur/rannsoknir/PISA_skyrslur_almennt/2_skyrslur_tatttokurikja_PISA/PISA_2000_irland_teachers_guide-reading_literacy.pdf, http://www.reading.org/Libraries/reports-and-standards/Reading_Literacy_in_PISA_2009_A_Guide_for_Teachers.pdf, http://www.gov.pe.ca/photos/original/ed_PISA_read1.pdf, 2013)

Form 1 incelendiğinde, her üç kılavuzda da PISA sınavı genel bilgi, okuryazarlık kavramının tanıtılması, düzeyler ve soru örneklerinin yer aldığı görülmektedir.

Form 1a: İrlanda ve Kanada Kılavuzlarında PISA Sınavı Genel Bilgi ve Soru Örnekleri Başlıkları Dahilinde Yer Alan Alt Başlıklar

	PISA sınavı genel bilgi							Soru örnekleri				
	Tanı m	Katılı mcı ülkeler	Odak noktaları	Düzenleme ve Uygulama	Kapsam	Anlamlılık	f	%	Yazılı okuma	Dijital okuma	f	%
İrlanda 2000	√	√	√	√			4	65	√		1	50
İrlanda 2009	√	√					2	33	√	√	2	100
Kanada 2000	√				√	√	3	50	√		1	50

Form 1a'da görüldüğü gibi tüm kılavuzlarda PISA sınav tanımına ve yazılı okuma ile ilgili soru örneklerine yer verilmiştir. İlk sınav sonrasında İrlanda 2000'de sınavın odak noktaları düzenleme ve uygulama kriterleri üzerinde durulmuştur.

Form 1b: İrlanda Kılavuzlarında Öğrenci Özellikleri Başlığında Ele Alınan Alt Başlıklar

	Öğrenci özellikleri											
	Cinsi-yet	Aile gelir düzeyi	Okuma alışkanlıkları	Okumaya ayırdıkları zaman	Okuma sıklığı	Okuma tutumları-performansları	Göçmen öğrencilerin dil özgeçmişleri	Okuma stratejilerini kullanma becerileri	Kütüphane kullanım alışkanlıkları	f	%	
İrlanda 2000	√	√	√	√	√	√					6	75
İrlanda 2009							√	√	√		3	33

Form 1b incelendiğinde İrlanda 2000 kılavuzunda öğrenci özellikleri kapsamında cinsiyet, aile gelir düzeyi, okuma alışkanlıkları, okumaya ayırdıkları zaman, okuma sıklık tutum ve performanslarının yer aldığı görülmektedir. İrlanda 2009 kılavuzunda ise, göçmen öğrencilerin dil özgeçmişleri, okuma stratejilerini kullanma becerileri ve kütüphane kullanım alışkanlıkları üzerinde durulmuştur.

Form 1c: İrlanda Kılavuzlarında Okul Özellikleri Başlığında Oluşturulan Alt Başlıklar

	Okul özellikleri							
	Öğrenci sayıları	Okul türleri	Sosyo-ekonomik statü	Okullarda disiplini bozan engeller	Sosyo-ekonomik-kültürel statüleri	Okul kademeleri-yazılı /dijital okuma performansları	f	%
İrlanda 2000	√	√	√	√			4	65
İrlanda 2009					√	√	2	33

Form 1c'de, okul özellikleri kapsamında, İrlanda 2000 kılavuzunda; öğrenci sayıları, sosyo-ekonomik statü ve okullarda disiplini bozan engellerden bahsedilmiştir. İrlanda 2009 kılavuzunda ise, sosyo-ekonomik-kültürel statüler, okul kademelerinde yazılı /dijital okuma performanslarının farklılaşması ele alınmıştır.

Form 1d: İrlanda ve Kanada Kılavuzlarında Program Özellikleri, Okuryazarlık Düzeyleri Başlıklarında İşlenen Alt Başlıklar

	Program özellikleri				Okuryazarlık düzeyleri			
	İngilizce eğitimi	Atlantik İngilizce eğitimi	f	%	Yazılı okuryazarlık düzeyleri	Dijital okuryazarlık düzeyleri	f	%
İrlanda 2000	√		1	50	√		1	50
İrlanda 2009					√	√	2	100
Kanada 2000		√	1	50	√		1	50

Form 1d'de görüldüğü gibi, İrlanda 2000 kılavuzu İngilizce eğitimi, Kanada 2000 kılavuzu Atlantik İngilizce eğitimine yer vermiştir. Okuryazarlık düzeyleri kapsamında her üç kılavuz yazılı okuryazarlık düzeylerine yer vermişken, İrlanda 2009'da dijital okuryazarlık düzeyleri ele alınmıştır.

Form 1e: İrlanda Kılavuzlarında Ülkelerin Okuma Alanındaki Durumları ve Kaydedilen Çarpıcı Sonuçlar Başlığında Ele Alınan Alt Başlıklar

Ülkelerin okuma alanındaki başarıları ve kaydedilen çarpıcı sonuçlar				
	Ülkelerin yazılı okuma alanındaki durumları	Ülkelerin dijital okuma alanındaki durumları	f	%
İrlanda 2000	√		1	50
İrlanda 2009	√	√	2	100

Form 1e'de, her iki kılavuzda da ülkenin okuma alanındaki başarısı ve sınavın çarpıcı sonuçları değerlendirilmiştir.

Form 1f: İrlanda ve Kanada Kılavuzlarının Yazılı Okuryazarlık Başlığında Ele Alınan Alt Başlıklar

	Yazılı Okuryazarlık							f	%
	Tanım	Metin özellikleri	Sorulan sorulara nasıl cevap verilebileceği	Ülkenin ve öğrencilerin yazılı okuma alanındaki performansları	Cinsiyet	Yıllara göre performans dağılımları			
İrlanda 2000	√	√	√					3	50
İrlanda 2009				√	√	√		3	50
Kanada 2000	√	√	√					3	50

Form 1f'de okuryazarlık kavramının kılavuzlarda nasıl bir içerikle ele alındığı görülmektedir. İrlanda 2000 ve Kanada 2000'de tanım, metinlerin özellikleri ve soruların nasıl cevaplandığı ile ilgili açıklamalar yer almıştır. İrlanda 2009 kılavuzunda ise, yazılı okuma, cinsiyet ve yıllara göre performanslara değinilmiştir.

Form 1g: İrlanda 2009 Kılavuzunda Dijital Okuryazarlık Başlığında İşlenen Alt Başlıklar

Dijital Okuryazarlık					
	okuma alışkanlıkları	Okuma performansları	cinsiyet	f	%
İrlanda 2009	√	√	√	3	100

Form 2'de ise çeşitli ülkelerin bilgilendirme kitapları ve raporlarında işlenen ortak alt başlıklar görülmektedir:

Form 2: Avustralya, Avrupa, PISA 2012 ve Türkiye Bilgilendirme Kitapları ve Raporları İnceleme Formu

	Avustralya		Avrupa		Türkiye		PISA 2012 Taslak
	2006	2009	2006	2009	2012		
Rapor hakkında genel bilgi	√		√	√			√
Okuryazarlıkla ilgili açıklamalar	√	√	√	√	√		√
Okuma öğretimi yaklaşımları	√	√	√	√			
Öğrenci performansları		√		√			
Soru örnekleri				√	√		√
PISA sorularının yapısı ve puanlaması		√		√	√		
Okul dışında okuryazarlık çalışmaları		√	√				

(<http://www.acer.edu.au/documents/PISA2009PreparingAustralianStudentsForTheDigitalWorld.pdf>,
<http://research.acer.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=aer>,
http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/kitaplar/Avrupada_Okuma_Ogretimi/Avrupada_Okuma_Ogretimi.pdf,
<http://istifhane.files.wordpress.com/2012/02/meb-pisa-2009-raporu.pdf>,
<http://egitek.meb.gov.tr>,
http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/PISA%202012%20framework%20e-book_final.pdf, 2013)

Form 2'de görüldüğü gibi, rapor hakkında genel bilgiye Avusturalya PISA 2006 ve Türkiye PISA 2012 bilgilendirme kitaplarında yer verilmemiştir. "Okuryazarlıkla ilgili açıklamalar" ise incelenen tüm dokümanlarda yer almaktadır. "Okuma öğretimi yaklaşımları" Türkiye PISA 2012 bilgilendirme kitabında ve PISA 2012 Taslak raporunda bulunmaktadır. Öğrenci performansları sadece Avusturalya ve Türkiye PISA 2009 raporlarında yer almaktadır. Dokümanlarda "soru örnekleri"ne Türkiye PISA 2009 raporunda, Türkiye PISA 2012 bilgilendirme ve PISA 2012 Taslak raporunda yer verilmiştir. "PISA sorularının yapısı ve puanlanması" ile ilgili bilgiler yine Avusturalya ve Türkiye PISA 2009 Dijital Okuma raporları ile Türkiye PISA 2012 bilgilendirme kitabında açıklanmıştır. "Okul dışında okuryazarlık çalışmaları" Avusturalya PISA 2009 raporu ile Avrupa PISA 2006 bilgilendirme kitabında yer bulmuştur.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Bu çalışmada incelenen kılavuzlarla ilgili sonuçlar aşağıda sıralanmaktadır:

- 1) Tüm kılavuzlarda, "PISA sınavı genel bilgi" alt başlığında; sınavın genel tanımı, katılımcı ülkeleri, odak noktaları, kapsamı, anlamlılığı, nasıl hazırlandığı ve düzenlendiği, kapsamı ve anlamlılığıyla ilgili temel bilgiler verilmiştir.
- 2) İrlanda 2000 kılavuzunda "öğrenci özellikleri" alt başlığında, öğrencilerin cinsiyetleri, ailelerinin gelir düzeyleri, okuma alışkanlıkları, okumaya ayırdıkları zaman, ne sıklıkla kitap okudukları hakkında bilgi verilmiştir.

İlave olarak okuma tutumlarına göre okuma performansları incelenmiştir. İrlanda 2009'da ise, yukarıda sayılan bilgilerin yerine göçmen öğrencilerin dil özgeçmişleri, çeşitli okuma stratejilerini kullanma becerileri ve kütüphane kullanım alışkanlıkları üzerinde durulmuştur.

3) İrlanda 2009 kılavuzunda, “öğretmen özellikleri” alt başlığında; öğretmenlerin öğrencileriyle iletişimi ve sınıfta kurdukları disiplin konularına yer verilmiştir. Öğretmenin disiplin anlayışıyla öğrencilerin okuma okuryazarlığı performansları arasındaki ilişki istatistiki açıdan ele alınmıştır.

4) İrlanda 2000 kılavuzunda, “okul özellikleri” alt başlığında, okul anketleri doğrultusunda katılımcı okulların öğrenci sayıları, türleri, sosyo-ekonomik statüleri ele alınmış iken İrlanda 2009 kılavuzunda ise, okulların kültürel statüleri, dijital ve yazılı okuma okuryazarlığı hakkında karşılaştırmalı bilgiler verilmiştir.

5) İrlanda 2009 kılavuzunda, “program özellikleri” bölümünde, ilköğretim süresince verilecek İngilizce eğitimin içeriği izah edilmiştir. Kanada 2000 kılavuzunda ise, Kanada Atlantik İngilizce Eğitimi Programı açıklanmıştır.

6) Okuryazarlık kavramı yazılı ve dijital olmak üzere 2 başlık altında ele alınmıştır. İrlanda 2000'de “okuma okuryazarlığı” alt başlığında, okuma okuryazarlığı tanımı, metin türleri, metinlerin anlatım biçimi özellikleri ve öğrencilerin metni okuyarak soruların cevabına nasıl ulaşabileceği metnin yönü başlığı altında açıklanmıştır. İlave olarak sınav sonrasında öğrencilerin farklı yıllarda yazılı okuma okuryazarlığı puanları arasındaki farklılıklara temas edilmiştir. Dijital okuryazarlık sadece İrlanda 2009 kılavuzunda yer almıştır. Ülkenin dijital okumada gösterdiği performans diğer ülkelerin elde ettiği skorlarla karşılaştırılarak verilmiştir. Dijital okumanın değerlendirilmesinde kullanılan ölçütler açıklanmıştır.

7) Raporlarda olduğu gibi bütün kılavuzlarda “okuryazarlık düzeyleri” hakkında bilgi verilmiştir.

8) İrlanda 2000 ve 2009 kılavuzlarında “ülkenin sınavdaki durumu ve çarpıcı sonuçlara” temas edilmiştir.

9) Yine tüm kılavuzlarda PISA sınav “soru örneklerine” yer verilmiştir.

Bu çalışmada incelenen bilgilendirme kitapları ve raporlarla ilgili sonuçlar aşağıda görülmektedir:

1) Avusturya 2006 ve Avrupa 2006 bilgilendirme kitaplarında ve Türkiye 2009 ve PISA 2012 Taslak raporlarında, “rapor hakkında genel bilgi” alt başlığı altında, raporun yapısı, kapsamı ve hazırlanma amaçları açıklanmıştır.

2) Tüm bilgilendirme kitaplarında ve raporlarda ele alınan “okuryazarlık kavramı ile ilgili açıklamalar” alt başlıkta, okuma okuryazarlığı çalışmalarının okulda nasıl yürütülebileceği ve bu etkinliklerin amaçları, hacimleri ve değerlendirmenin nasıl yapılabileceği açıklanmıştır.

3) Avusturya 2009 Dijital Okuma ve Türkiye 2009 Ulusal Ön raporlarında ve Avrupa 2006 bilgilendirme kitabında, “okuma öğretimiyle ilgili temel yaklaşımlar” alt başlığında, okuma okuryazarlığı ve yazılı okuma kavramlarının tanımları, metin türleri, metinlerin anlatım özellikleri ve öğrencilerin metni okuyarak soruların cevabına nasıl ulaşabileceği “metin yönü” başlığı altında izah edilmiştir.

4) Avusturya PISA 2009 Dijital Okuma raporunda, “öğrenci performansları” alt başlığında, öğrencilerin dijital ve yazılı okuma performansları karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Türkiye 2009 Ulusal ön raporunda ise, öğrencilerin yazılı okuma, matematik ve fen bilimleri performansları diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak yer almıştır.

5) Türkiye 2009 Ulusal ön ve PISA 2012 Taslak raporlarında ve PISA Türkiye 2012 bilgilendirme kitaplarında bu sınavda sorulan okuma (yazılı ve dijital), matematik, fen bilimleri ve problem çözme alanlarındaki “soru örneklerine” yer verilmiştir.

6) Avusturya PISA 2009 Dijital Okuma ve Türkiye 2009 Ulusal ön raporlarında ve PISA Türkiye 2012 bilgilendirme kitabında, “PISA sorularının yapısı ve puanlanması” alt başlığında, özellikle dijital okuma alanında yer alan metin türleri, okuyucunun metne yaklaşım yöntemleri ve okuma metinlerinin kullanım amaçları, tüm sınav alt alanlarındaki madde tipleri ve bu maddelerin nasıl puanlandıkları açıklanmıştır.

7) Avusturya PISA 2009 Dijital Okuma raporunda, “okul dışında okuryazarlık çalışmaları” alt başlığında, bilgi ve iletişim teknolojilerinin evde boş zamanı değerlendirme aktivitesi olarak nasıl kullanılabilmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca bilgisayar ve internetten evde nasıl yararlanılabileceği açıklanmıştır. Avrupa PISA 2006 bilgilendirme kitabında ise, okuma başarısını etkileyen okul dışı etkenlerle ilgili akademik alan yazını incelenmiş, evde okuma ortamı, okuma kavramları ve öğrencilerin başarısı irdelenmiştir.

Tartışmalar

-Her 3 yılda bir PISA sınavı belli bir alana yoğunlaşmaktadır. 2009 yılı da okuma okuryazarlığı alanına yoğunlaştığı için İrlanda 2009 kılavuzu ayrıntılı olarak hazırlanmıştır. PISA sınavları gibi her kılavuz bir sonraki sınavın yoğunlaşacağı alan dikkate alınarak özellikle o alana yönelik ayrıntılı bilgiler verilerek hazırlanmalıdır.

-Ülkemizde, FATİH projesi gibi dijital ortamların ön plana çıktığı bir proje yürütülmektedir. PISA 2009'dan bu yana seçmeli olarak yapılan dijital okuryazarlık sınavına da Türkiye'nin katılması uzun zamandır üzerinde çalışılan projenin önemini arttıracaktır. Bu nedenle, hazırlanacak okuma okuryazarlığı kılavuz kitabı yazılı ve dijital olmak üzere her iki alana yönelik olmalıdır.

-Her üç kılavuzun incelemeleri dikkate alındığında, yeni hazırlanacak kılavuzda mutlaka sınav hakkında genel bilgi, okuryazarlık kavramının tanıtılması, düzeyleri ve soru örneklerine yer verilmelidir.

-UNESCO'nun tanımladığı okuryazarlık kavramı, ülkemizde de olduğu gibi dünyanın pek çok ülkesinde de daha da önemlisi henüz bütün boyutları ile eğitimciler tarafından anlaşılmamıştır. Kaldı ki bu kavram yenidir ve gelişmeye devam etmektedir. İncelenen bütün raporlarda okuryazarlıkla ilgili açıklamalara yer verilmesi bunun göstergesidir.

-Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de her PISA sınavı sonrası raporlar hazırlanmakta ve kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Fakat bu raporlar eğitimcilerin dikkatini sınava iyi çekememektedir. Raporlar öğretmenlerin PISA sınav kriterlerine göre sınıfın düzenlenmesi ve derslerin işlenişini düzenleme konusunda etki yaratamamaktadır. Bizzat öğretmenlere yönelik açıklayıcı ve geliştirici materyallere ihtiyaç vardır. Bu materyallerin biri de öğretmen kılavuzlarıdır. Bu konuda sadece kılavuzların hazırlanması da beklenen etkiyi yaratmayabilir. Dikkat çekici broşürler ve ülke sınavlarının PISA soruları paralelinde hazırlanması gibi diğer çabalar ülkenin PISA'daki yerini olumlu yönde değiştirebilir.

Soru örneklerinin güncel konulardan seçilmesi sınıf içi uygulamalarında başarı arttırmaktadır. PISA sınavının genel karakteri olan güncel konulardan hareketle hazırlanmış sorular sayesinde öğrencilerin hem sınav başarısı artacak hem de PISA sınavı performansı yükselecektir. Nitekim Simlola (2005) tarafından hazırlanan makalede Finlandiya'da eğitimde, dersler süresince öğretmenler çoğu zaman güncel sorunlar ve çözüm yollarından örnekler vererek konuları açıklamaları neticesinde öğrencilerin PISA sınavındaki başarılarının desteklendiği vurgulanmıştır. Monereo ve diğerlerinin (2009) çalışması da ikincil etki açısından bunu destekler niteliktedir. Öğretmenlerin sınav ve uygulamalarla ilgili bilgilendirme çalışmaları öğretmenlerin okuma-yazma becerilerini de geliştirmiş; yeni ders öğretim yöntemlerini uygulamaya geçirmelerini sağlamıştır. Ayrıca öğretmenlerin kültürel alışkanlıkları ve tutumlarında gelişmeler tespit edilmiştir. PISA sınavı kapsamında öğretmenlerin eksiklik ve yetersizliklerini irdeleyen geniş çaplı bir araştırmada da PISA'ya yönelik yapılan çalışmalarla, öğretmenler kendi eksiklik ve yetersizliklerinin gittikçe azaldığını ifade etmişlerdir (White ve Smith, 2005). Bu çalışmalar ışığında ülkemizde de kılavuz kitaplar hazırlandığında öğretmenlerde benzer gelişmelerin olabileceği söylenebilir.

Öneriler

Yukarıda yer alan bulgular ve sonuçlar ışığında Türkiye'de PISA sınavının hazırlanmasına hizmet eden MEB Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (EARGED) ve Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü (YeğiTek) ve bilim adamlarına yönelik öneriler aşağıda verilmektedir:

- 1) Ülke bazında PISA sınavına dikkati çekecek ve öğretmen kılavuzlarının da konuşulabileceği çalıştaylar düzenlenebilir.
- 2) Bu incelemenin sonuçları da dikkate alınarak 2015 sınavı için okuma okuryazarlığı öğretmen kılavuz kitabı ve diğer alanlara yönelik kılavuz kitaplar zaman kaybedilmeden hazırlanmalıdır.
- 3) Hazırlanacak 2015 öğretmen kılavuzu "yazılı okuma" ve dijital okuma" alt başlıklarını kapsamalıdır.
- 4) Hazırlanacak bu kılavuzda sınav hakkında genel bilgi, okuryazarlık kavramı, düzeyleri ve soru örneklerine yer verilmelidir.

- 5) Hazırlanan bütün kılavuzlar öğretmenlere elektronik yolla ulaştırılmalı ve incelenmesi zorunlu tutulmalıdır. Ayrıca öğretmenlerin kılavuzları incelemelerini garanti altına alacak uygulamalar yapılmalıdır. Öğretmenlerin PISA sınavlarına yönelik yetkinliği test edilmeli, belli bir puanı alan öğretmenler ödüllendirilmelidir.
- 6) Bütün bu incelemeler sonunda hazırlanacak taslakta alttaki başlık ve alt başlıklara yer verilmelidir:

GİRİŞ

Ülkemizin Eğitim Durumunu Belirlemede PISA'nın Önemi
PISA Sorularına Göre Diğer Ülkelerin Eğitim Alanında Yaptığı Yenilikler ve Geleceğe Yönelik Tasarımlar
Türkiye'nin PISA 2003, 2006, 2009 Okuma Okuryazarlığındaki Durumu
FATİH Projesi
Türkiye'deki Öğrencileri PISA Sınavına Hazırlamak İçin Öğretmenler Neler Yapmalıdır?
Öğretmenlerin mesleki gelişimleri öğretmenlerin okuryazarlık bakımından durumu
Öğretmenlere öneriler
Okuma okuryazarlığının geliştiği ortam olarak ev, okul ve kütüphane
1. PISA Nasıl Bir Sınavdır?
Okuma Okuryazarlığının Yapısı
Okuryazarlığın Değişen Doğası ve Çoklu Metinleri Okuma
Yazıyı Okuma Okuryazarlığı
Dijital Okuma Okuryazarlığı
Okumanın Hangi Yönleri Dijital Metinlerden Etkilenir?
Dijital ve Yazılı Okuma Okuryazarlığı Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar
Evde Ve Okulda Dijital Okuryazarlık
Sosyokültürel Bağlamlar ve Dijital Okuryazarlık
Okuma Başarısı
Okuma İle İlgili Yeterlilikler
PISA Sınavındaki Performans Düzeyleri
2. OKUMAYLA BAĞLANTILI OLARAK ÖĞRENCİ ÖZELLİKLERİ
Okuma Uğraşı, Okuma Stratejileri
3. PISA SINAVI SORU ÖRNEKLERİ
4. TÜRKİYE'DEKİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA OKURYAZARLIĞA BAĞLI DEĞİŞMELER

Not: Bu çalışma 25-27 Nisan 2013 tarihlerinde Antalya'da 21 Ülkenin katılımıyla düzenlenen 5th International Conference on New Trends in Education and Their Implications – ICONTE' de bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

ACER (2012). Preparing Australian Students for the Digital World: Results from the PISA 2009 Digital Reading Literacy Assessment Retrieved February 2, 2013 from <http://www.acer.edu.au/documents/PISA2009PreparingAustralianStudentsForTheDigitalWorld.pdf>.

ACER (2007). Australian Education Review Literacy Education in School Research perspectives from the past, for the future. Retrieved February 27, 2013 from <http://research.acer.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=aer>.

Avrupa Komisyonu (2011). Avrupa'da Okuma Öğretimi: Bağlam, Politika ve Uygulamalar 20.03.2013 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/kitaplar/Avrupada_Okuma_Ogretimi/Avrupada_Okuma_Ogretimi.pdf adresinden alınmıştır.

Cosgrove, J., Sofroniou, N., Kelly, A. & Shiel, G. (2003). A Teacher's Guide to the Reading Literacy Achievements of Irish 15-Year Olds. Ireland: Dublin: Educational Research Centre Retrieved February 27, 2013 from http://www.namsmat.is/vefur/rannsoknir/PISA_skyrslur_almennt/2_skyrslur_tatttokurikja_PISA/PISA_2000_ireland_teachers_guide-reading_literacy.pdf.

EARGED (2010). Türkiye PISA 2009 Ulusal Ön Raporu. 17.02.2013 tarihinde <http://istifhane.files.wordpress.com/2012/02/meb-pisa-2009-raporu.pdf> adresinden alındı.

Karacaoğlu, Ö. C. ve Acar, E. (2010). Yenilenen Programların Uygulanmasında Öğretmenlerin Karşılaştığı Sorunlar. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Haziran 2010. VII (1), 45-58.

Karasar, N. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemi (18. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

MEB YeğiTek (2012). PISA TÜRKİYE. 10.01.2013 tarihinde <http://egitek.meb.gov.tr> adresinden alındı.

Monereo, C. Montserrat, C. Duran D., Gómez, E. I. et al.(2009). Las bases psicoeducativas del proyecto PISA como guía para el cambio en las concepciones y prácticas del profesorado de secundaria. *Fundación Infancia y Aprendizaje*, 32 (3), 421-447.

OECD (2013). PISA 2012 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy. Retrieved February 25, 2013 from http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/PISA%202012%20framework%20e-book_final.pdf.

OECD (2002). Preparing Students for PISA Reading Literacy Teacher's Handbook. Retrieved February 3, 2013 from http://www.gov.pe.ca/photos/original/ed_PISA_read1.pdf.

Perkins, R., Moran, G., Shiel, G. & Cosgrove, J. (2011). Reading Literacy in PISA 2009: A Guide for Teachers. Ireland: Dublin: Educational Research Centre Retrieved February 25, 2013 from http://www.reading.org/Libraries/reports-and-standards/Reading_Literacy_in_PISA_2009_A_Guide_for_Teachers.pdf.

Simola, H. (2005). The Finnish Miracle of PISA: Historical and Sociological Remarks on Teaching and Teacher Education. *Comparative Education*. 41 (4), 455-470.

White, P. & Smith, E. (2005). What Can PISA Tell Us About Teacher Shortages?. *European Journal of Education*, 40 (1), 93-112.

Yıldırım A. & Şimşek H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.